

Mařík, Jan

Archeologický výzkum libické aglomerace

In: Mařík, Jan. *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2009, pp. 15-18

ISBN 9788086124964

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127551>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

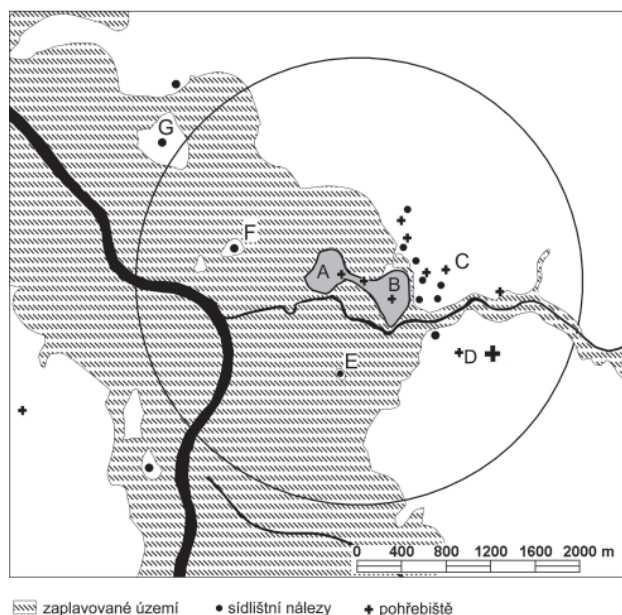
2. ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM LIBICKÉ AGLOMERACE

Prostor sídelní aglomerace je vymezen jako opevněný areál hradiště se sídlištěm a pohřebišti v jeho nejbližším okolí. Vztah mezi těmito sídlištěm a pohřebišti není dán pouze těsným sousedstvím s opevněným centrem, ale také nálezy, které odrážejí výrazně stratifikovanou společnost.¹³ Výraznější koncentrace sídliště i pohřebišť je v případě libického hradiště patrná do vzdálenosti 2 km od opevněného areálu, což odpovídá situaci i dalších raně středověkých aglomerací (obr. 1).

Na podobnost libického hradiště a jeho okolí s jinými raně středověkými centry poprvé poukázal R. Turek (1971). Jeho, dnes již tradiční, topografické členění libické aglomerace vycházelo nejen z geomorfologie lokality, ale rovněž jej ovlivnila strategie a podmínky archeologických výzkumů a samozřejmě také interpretace jejich výsledků.¹⁴ Podstatnou roli sehrála současná podoba a způsob využití jednotlivých ploch na katastru obcí Libice a sousedního Kanína, neboť zásadním způsobem ovlivnila míru zachování raně středověkých nálezových situací.¹⁵ Podobně jako v případě jiných raně středověkých center, bylo i na Libici uplatněno dělení opevněné části na **akropoli** (vnitřní hradiště) a **předhradí**. Prostor se sídlištními nálezy mimo opevněný areál je označen jako **aglomerace** nebo **užší zázemí** (Justová 1980a, 1985, 1990a, Turek 1971). Navzdory výhradám k použité terminologii a s ní spojené funkční interpretaci ně-

kterých částí aglomerace, považujeme za užitečné toto základní rozdělení zachovat, vzhledem k tomu, že se jedná již o zažité termíny.

2.1. Vnitřní hradiště (obr. 2: A), západní část opevněného areálu hradiště (cca 10 ha).

Obr. 2 Libická raně středověká sídelní aglomerace: A – vnitřní hradiště (akropole), B – předhradí, C – sídliště na pravém břehu Cidliny, D – Kanín, E – Kuchynka, F – Huslík, G – U radiostanice, H – Mýto, I – Na Střelnici, J – Na křížkách (sonda 320).

Vnitřní hradiště (akropole) získalo své označení na základě výsledků prvního systematického výzkumu lokality prováděného R. Turkem v letech 1948–1953 a 1967–1973. Na počátku se zcela logicky soustředil na východní část vnitřního hradiště, kde bylo možné předpokládat pozůstatky zděné architektury.¹⁶ Toto

¹⁶ Kamenné destrukce byly v roce 1948 patrné na úrovni tehdejšího terénu a byly pravděpodobně hlavním kritériem, při vyměřování prvních sond.

¹³ Mezi takové doklady lze počítat například nákladně vybavené hroby nebo např. nálezy předmětů neobvyklých ve venkovském prostředí (Mařík 2005).

¹⁴ Tuto skutečnost nejlépe dokumentuje vývoj názorů na členění opevněného areálu. Zprvu Turek uvažuje o dvou samostatných hradištích (Turek 1946, 29–31). Teprve a základě výsledků první etapy systematického archeologického výzkumu byla západní část opevněného areálu označena jako akropole nebo vnitřní hradiště a větší východní jako předhradí (Turek 1966–68, 7).

¹⁵ Akropole (vnitřní hradiště), která je dlouhodobě zemědělsky využívána a pravidelně orána, se pro systematický výzkum jevila jako vhodnější. Zatímco předhradí, které zaujímá centrum dnešní obce Libice nad Cidlinou, bylo až do roku 1974 považováno z hlediska stavu zachování raně středověkých terénů za ztracené.

očekávání naplnil objev pozůstatků zděného kostela, rozsáhlého pohřebiště a kamenných podezdívek, které byly interpretovány jako základy dřevěného paláce (Turek 1981a). Ve světle těchto nálezů autor výzkumu předpokládal, že v souvislosti se vznikem tohoto areálu došlo k vylištění vnitřního hradiště, které bylo nadále vyhrazeno pouze jako sídlo elity (Turek 1981b). Tento předpoklad můžeme považovat za problematický, především proto, že sondy pokrývající 4,5 % z celkové plochy vnitřního hradiště (cca 5 000 m²) jsou soustředěny především do jeho výchovní části a poskytují tak jen minimum informací o celkové povaze osídlení.

V tomto ohledu jsme odkázáni především na ne-destruktivní metody archeologického výzkumu. Při leteckém snímkování v letech 2000–2007 byly na celé ploše akropole opakovaně zjištěny četné porostové příznaky (obr. 3). Předpoklad že zachycené objekty

2.2. Předhradí (obr. 2: B), východní část opevněného areálu hradiště (cca 14 ha).

První zprávy o archeologických nálezech v intravilánu dnešní Libice přinesl J. Hellich na počátku 20. století (Hellich 1897). Další dvě menší sondáže provedl v roce 1950 R. Turek v blízkosti dnešní katolické fary (bývalého kostela Panny Marie) a v místě pozdější sondy 14 na tzv. Volkově poli.¹⁷ Zcela nová etapa archeologického výzkumu libického předhradí byla zahájena v roce 1974. Od tohoto momentu byly důsledně sledovány veškeré stavební práce a terénní úpravy na celém katastru současné obce.

Na rozdíl od situace na vnitřním hradišti pokrývají archeologické sondy předhradí rovnoměrně. Avšak navzdory skutečnosti, že se podařilo prozkoumat cca 7% celkové plochy předhradí, lze na základě dosavadních výsledků zpracování archeologického

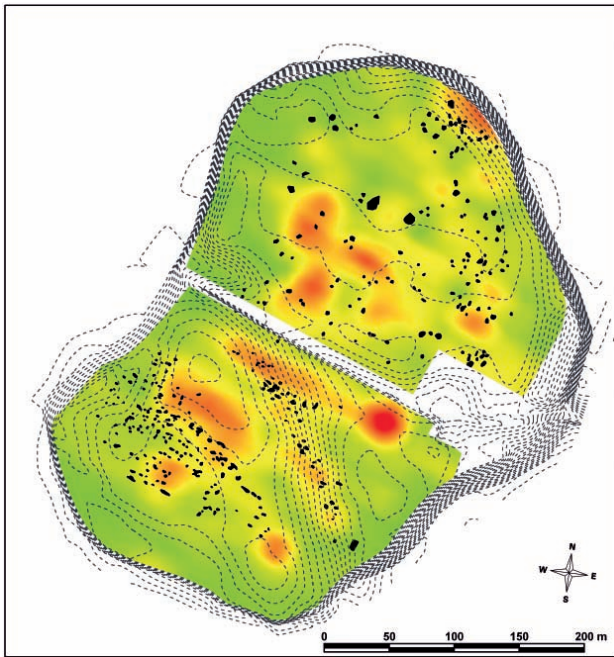
Obr. 3 Libice nad Cidlinou 2007 – vnitřní hradiště (Foto: M. Gojda).

mohou souviset s raně středověkým osídlením potvrdily povrchové sběry, které proběhly na lokalitě v roce 2008. Nejvýraznější koncentrace raně středověké keramiky se kryjí se s výskytem porostových příznaků (obr. 4). Nalezená keramika je datována jak do střední tak i mladší doby hradištní.

materiálu¹⁸ předložit jen obecnou představu o rozsahu a intenzitě raně středověkého osídlení. Jeho stopy

¹⁷ Nepublikováno.

¹⁸ Do současné doby se podařilo zpracovat do podoby publikace nebo náleзовé zprávy pouze třetinu všech prozkoumaných ploch na předhradí.

Obr. 4 Libice nad Cidlinou vnitřní hradiště – nedestruktivní průzkum v roce 2008. Černě: porostové příznaky, barevně: koncentrace raně středověké keramiky získané při povrchových sběrech.

byly zachyceny téměř ve všech sondách.¹⁹ Převládajícím typem mezi nemovitými archeologickými nálezy představují zahloubené objekty, jejichž celkový počet dosahuje cca 1800, přičemž přibližně polovina z nich pochází ze sondy 14. Na druhé straně, téměř postrádáme obytné stavby (*Princová – Mařík 2006*), jež patrně byly zakládány na úrovni tehdejšího povrchu a díky pozdějším terénním úpravám se nedochovaly.²⁰ Mezi ojedinělé nálezy patří tzv. „kněžský dům“, který podobně jako palácové stavby na vnitřním hradišti měl základ z nasucho naskládaných kamenů a byl postaven ze dřeva.²¹ Výjimečnost tohoto objevu podtrhují i nálezy stílů a zlomků keramického aquamanile.²² Nadále zůstává problematičtější existence kostela Panny Marie v raně středověkém období (viz kap. 7.6.). Doklady specializované výroby jsou zastoupeny především nálezy železné strusky, jejíž zvýšený výskyt byl zaznamenán v centrální části předhradí a v jeho severovýchodní části (sonda 14), kde jsou doloženy také

¹⁹ Navzdory tomu, že celkový rozsah prozkoumaných ploch řadí Libici mezi nejlépe prozkoumaná raně středověká hradiště, nemůžeme podrobněji rekonstruovat zástavbu předhradí a členění jeho vnitřního prostoru.

²⁰ Souhrnně k problematice nadzemních obydlí v mladším období raného středověku (*Vařeka 2004*, 236–239).

²¹ Nález v sondě 2 byl interpretován autorkou výzkumu jako sídlo kněží u předpokládaného kostela Panny Marie (*Princová 1985b*), zatímco alternativní interpretace spojuje tento objev s prostředím kupců (*Sláma 1995*, 194).

²² Přestože funkce raně středověkých aquamanilů byla patrně odlišná od vrcholně středověkých (*Klápště 2007*), můžeme je vzhledem k nálezným okolnostem i nadále považovat za indikátor vyššího sociálního prostředí.

pozůstatky zpracování drahých a barevných kovů (viz kapitola 10.2.7.)

2.3. Pravý břeh Cidliny (obr. 2: C)

První archeologické objevy mimo opevněný areál hradiště na pravém břehu Cidliny jsou spojeny s průmyslovými stavbami, které se v této části aglomerace objevují v druhé polovině 19. století. Při stavebních úpravách libického nádraží v roce 1896 zachytil Jan Hellich raně středověké sídliště a pohřebiště (*Hellich 1897*, *Mařík 2003*). Další pohřebiště byla zjištěna v areálu cukrovaru (*Hellich 1892*), při stavbě nástrojárny v roce 1913 (poloha Na růžku) a při úpravách silnice mezi katolickým a evangelickým hřbitovem²³ (*Turek 1971*).

Od roku 1979, kdy byla tato část intravilánu obce zahrnuta do ochranného pásma archeologické památkové rezervace „Slavníkovská Libice“, byly důsledně sledovány veškeré zemní práce i mimo opevněný areál hradiště. Celkem 152 sond pokrývá plochu cca 10 000 m². Veškeré archeologické výzkumy byly prováděny jako záchranné, a proto také celá řada nálezných situací byla v průběhu stavebních prací značně poškozena. Raně středověké sídlištní nálezy se vyskytují především podél okraje říční terasy v pásu táhnoucím podél východního až severního okraje (cca 17 ha).

2.4. Levý břeh Cidliny (obr. 2: D)

Archeologické výzkumy na levém břehu Cidliny se soustředily na dlouhodobě zemědělsky využívané plochy na rozhraní katastrů Libice nad Cidlinou a Kanína, kde se na ploše cca 8,5 ha rozkládá největší pohřební areál celé aglomerace.

Nejstarší zprávy o nálezech raně středověkých hrobů pocházejí již z poloviny 19. století (*Turek 1946*, 55). V prostoru raně středověkého pohřebního areálu provedl v letech 1903–1911 několik menších výzkumů J. Hellich (*Turek 1946*, 55–57). Další nálezy pocházejí až z 60.–70. let minulého století, kdy zde byly otevřeny dvě pískovny v polohách *Kanín II* a *Kanín III*. Při těžbě písku byla velká část pohřebiště zničena. Moderní záchranný archeologický výzkum probíhal v sezónách 1962, 1966–69 a 1971 pod vedením L. Hrdličky v poloze *Kanín II*. Další devět raně středověkých hrobů pochází ze záchranných výzkumů z let 2003 a 2004 vyvolaných stavbou kanalizace a rekonstrukcí silnice. Poslední záchranný výzkum na trase kanalizačního svodu dálnice D11 v roce 2005

²³ Literární pozůstalost J. Hellicha, Archiv Polabského muzea v Poděbradech, sign. 13 830.

Obr. 5 Libice nad Cidlinou – celkový plán zkoumaných ploch. 1 – raně středověké hroby, 2 – sondy s raně středověkými zahloubenými objekty mimo opevněný areál hradiště, 3 – sondy s raně středověkou kulturní vrstvou, 4 – výzkumy J. Hellicha.

procházel podél zazemněné vodoteče mezi polohami *Kanín I* a *II*. Mimo časně laténského sídliště byl nalezen již v inundaci Cidliny pouze jeden nedatovatelný kostrový hrob a jeden mladohradištní zahloubený sídlištní objekt.

Západně od kanínských pohřebišť v poloze *Na střelnici* našel v souvislosti s těžbou písku v roce 1891 čtyři raně středověké zahloubené objekty J. Hellich²⁴. Další drobné záchranné akce se této lokality dotkly v roce 1990 (Břicháček 1995) a 2003. Na jižním okraji aglomerace se při okraji říční terasy se nachází poloha *Na křížkách* (sonda 320). Záchranný výzkum, který zde proběhl v roce 2003, zachytil pozůstatky osídlení ze starší doby železné a časně slovanského období.

2.5. Sídliště v říční nivě (obr. 2: E–G)

Drobným terénním vyvýšeninám nacházejícím se v říční nivě jižně a východně od opevněného areálu byla ve srovnání s ostatními částmi aglomerace věnována nejmenší pozornost. Sporadické nálezy pocházejí z cihelen v polohách *Huslák* (obr. 2: F) a *U radiostanice* (obr. 2: G) provozovaných v druhé polovině 19. století. Zjišťovací výzkum v poloze *Kuchynka* (obr. 2: E) proběhl pod vedením R. Turka v roce 1954 a v letech 1970–72 byly v rámci systematického výzkumu položeny dvě sondy v poloze *U radiostanice* (Beranová 2000). V obou případech byly výsledky výzkumů publikovány jen zčásti.

²⁴ Literární pozůstalost J. Hellicha, Archiv Polabského muzea v Poděbradech, sign. 13 830.